

Kar140 Yleisen arkeologian perusteet

Petri Halinen 13.9.-20.10.2010

Laajuus 7 op

Luentojen lisäksi luettava kirjallisuutta (Scarre, osin) ja kirjoitettava essee

Kurssin aikataulu

Ma ja ke klo 16.15-17.45

29.9. peruutettu

18.10. luento pidetään

Tentti 20.10.

Espoon kaupunginmuseossa WeeGee-talossa on menossa Ötzi-näyttely, jonne pääsette ilmaiseksi Ilmoittautukaa kaupunginmuseon oppaalle, KAMUn tiskille

Esseiden aiheet

Tutustukaa Ötzi-näyttelyyn

Ötziä on tutkittu monella eri tavalla ja saatu monipuolista tietoa

Valitkaa jokin tutkimusmenetelmä, jolla Ötziä on tutkittu, tehkää siitä selvitys eli millaisesta menetelmästä on kyse, miten sitä käytetään arkeologiassa, miten sitä on hyödynnetty Ötzin tutkimuksissa

painopisteitä

Painopiste Euroopassa ja Suomen lähialueilla

Asutushistoria

Kulttuuriset muutokset

Muutokset elinkeinoissa

Muutokset esineellisessä kulttuurissa

Muutokset yhteisössä

Leiryhteiskunta (band) – heimoyhteiskunta (tribe) – päällikkökunta (chiefdom) – valtio (state)

Tasa-arvoyhteiskunta (egalitarian) – statusyhteiskunta (rank) – kerrostunut yhteiskunta (stratified) – valtio (state)

Liikkuva (mobile) – semisedentaarinen – sedentaarinen

Välitön tuotto – välillinen tuotto, forager - collector

Kompleksinen pyytäjä/metsästäjä-keräilijä-yhteisö

Ihminen

Ihmisen kehityshistoria muuttuu jatkuvasti uusien löytöjen myötä – uusimmatkin näkemykset sukulaissuhteista voivat olla vanhentuneita

Johtuu jatkuvasti tehtävistä uusista löydöistä ja uusista tulkinnoista

Olemme kuitenkin kaukana 1800-luvun kreationistisesta näkemyksestä

Nykynäkemykset perustuvat evoluutioon

Muutosnopeus vaihtelee, voi olla vähitellen tapahtuvaa tai nopeita hypähdyksiä

Viime aikoihin asti on ollut kaksi kilpailevaa teoriaa nykyihmisen kehityslinjasta

Yksi syntyalue (Afrikka, Out of Africa)

Useita alkukoteja (Eurooppa, Afrikka, Aasia)

Ihmisen esi-isien kehitysnäkemykset ovat muuttuneet runsaasti viime vuosina

Ihmisen aika maapallon ajassa lyhyt

Maailmankaudet:

Prekambrinen, paleotsooinen (n. 590-250 milj.v.), mesotsooinen (- n. 65 milj. v.), [kenotsooinen](#)

[Tutkimushistoria](#) n. 150 v:n mittainen

Apinat, apinaihmiset, esi-ihmiset, ihmiset (Valste 2004)

Apinaihminen: lajit, jotka ovat ihmisapinoiden lajin varhaisten sekä tästä erkanevien sivuhaarojen lajeja

Esi-ihmiset: ihmisen kehityslinjalla (tai lähellä sitä) olevat lajit

Ihmiset: homo-suvun lajit

Australopithecus ja Paranthropus-sukuja on kutsuttu aiemmin etelänapinoiksi, ovat apinaihmiä [Apinat ja ihmiset](#) kehittyivät eri suuntiin

Apinat, ihmiset (ihminen ja simpanssi erkanivat n. 6-8 mv sitten, mahd. sahelinapinaihmisestä) Viimeisten 20 vuoden aikana olleita näkemyksiä:

[Valste 2004/2005](#)

Olennainen ero kahden viimeisimmän ja sitä edeltäneen välillä on ensimmäisten kiviesineiden valmistajan asema, toisaalta myös monen lajin ikäsema on varhentunut

Ihmiset eivät ole kehittyneet Australopithecus-suvun apinaihmisistä

Homo habilis (käteväihminen) -> Australopithecus habilis (käteväapinaihminen)

Ensimmäinen kiviesineiden valmistaja oli Australopithecus garhi (nokkela-apinaihminen) 2,9-2,5 mv

Sukupuusi tällä hetkellä kaksihaarainen: toisessa haarassa ihmiset ja heidän edeltäjänsä, toisessa apinaihmiset

Uusin sukupuu kiistanalainen (vain yksi mahdollinen monesta)

Neljä hypähdystä

N. 7 milj. v sitten ilmasto muuttui – metsät kutistuivat ja savannit levisivät

Pystyasento syntyi, apinaihminen syntyi

N. 6 milj. v sitten apinaihmiset ja esi-ihmiset eriytyivät

N. 2,5 milj. v sitten Afrikan ekosysteemit muuttuivat – toiset laajenivat ja toiset supistuivat

Useita apina- ja esi-ihmislajeja samanaikaisesti

Ensimmäiset kivi- ja puutyökalut (jo mahd. 2,7-2,8 mil. v sitten)

Vajaa 2-1,9 milj. v sitten kehittyi nykyihmiselle ominainen ruumiinrakenne: afrikanpystyihminen

Levittäytyi Afrikan ulkopuolelle ja jakautui kolmeen lajiin

Puhuivat, ravinnon säännöllinen ja järjestelmällinen jakaminen, kookkaiden eläinten saalistaminen

200 000-100 000 v sitten kehittyi [nykyihminen](#)

Vanhimmat kiviesineet Etiopian [Hadarista](#) n. 2,6 milj. v, nokkela-apinaihminen

Pieniä iskoksia

Olduvain esineet ([nokkela-apinaihminen](#), [kätevä apinaihminen](#), [turkanan esi-ihminen](#), [afrikan pystyihminen](#), [roteva-apinaihminen](#))

Yksinkertaiset ydinmuodot, kulmikkaat iskokset, vain vähäistä muotoilua (retussia)

Pystyihminen (1,8 milj. v -40 000)

Afrikka, Jaava (40 000), Kiina, Kaukasus, Eurooppa

Vanhimmat Afrikassa, muualla 50-150 000 v nuorempia

Aivojen koko n. 700 cm³

Jakautuivat [kolmeksi](#) lajiksi:

afrikanpystyihminen (*H. ergaster*), pystyihminen (*H. erectus*) ja euroopanpystyihminen (*H. antecessor*) (2008 ei kuitenkaan oma lajinsa)

euroopan PI:a Espanjasta ja Italiasta (alle 1000 000 v)

Lihaa ravinnoksi, käyttivät tulta yli 1000 000 v sitten, sosiaalista elämää, leirejä, ihmissyöntiä

Eivät kilpailleet apinaihmisien kanssa (eri ravintoa)

Esineet aluksi Olduvain, mutta myöh. (1,7-1,5 milj. v sitten) Acheulin [tyyppiä](#)

Pisaran muotoiset käsikirveet, työntökeihäitä

Euroopasta: Ranska, Saksa, Italia, Tsekki

[Heidelberginihminen](#) (600 000-300 000), esineandertali

Aivot 1300 cm³

Etiopia, Etelä-Eurooppa (afrikkalaisesta keh. nykyihminen), Saksa, Br-saaret (Clacton)

Acheulin esineet, puuta (työntökeihäitä, Schöningen), luuta, nahkaa

[Majoja](#) (Terra Amata Nizza, Bilzingsleben Saksa)

Nizza: risumaja/katos, 10 soikeaa majaa (tuulisija), loppukevät/alkukesä, lintuja, kilpikonna, nisäkkäitä (saksanhirvi, norsu, villisika, vuorikauris, sarvikuono, alkuhärkä), ostereita, simpukoita, kaloja ihmissyöntiä

[Neandertalinihminen](#) (n. 200 000-28 000)

Asuivat luolissa tai kalliojyrkänteiden juurella (oksa-, risu-, vuotasuojat, tulisijat)

Hautasivat vainajiaan

Mousterien-kulttuuri (-37 000)

[Porat, veitset, kaapimet](#)

Levallois-esineet

Hävisivät kilpailun Cro-Magnonille

Nykyihminen ja neandertalinihminen ovat/eivät ole sekoittuneet keskenään, ero n. 700 000 v sitten

Afrikan ulkopuolella eli monia lajeja

Homo neanderthalensis on kehittynyt Homo heidelbergensiksestä ilmeisestikin Euroopassa

Saman aikaisesti on joillakin alueilla saattanut elää useita eri lajeja vielä varsin myöhäänkin

[Denisova-hominit](#) Siperiassa, löytyi v. 2008

[Florensinihmiset](#) (*Homo floresiensis*) Indonesiassa, löytyi v. 2003

Yhden syntykodin malli eli syrjäyttämismalli (Out of Africa)

Tällä hetkellä on vallalla vain yksi malli, joka parhaiten selittää anatomisen nykyihmisen (*Homo sapiens*) levittäytymisen historian

Vain yksi lajin synty- ja kehitysalue, Afrikka ([Out of Africa](#)), josta levittäytyi maailmalle ja syrjäytti muut lajit

Nykyihminen ja muilla mantereilla eläneet arkaaiset ihmiset eivät olleet suoraa sukua keskenään

Vanhimmat nykyihmisfossiilit on löydetty Itä- ja Etelä-Afrikasta ja mtDNA:n perusteella kaikkien juuret palautuvat Afrikkaan

Kilpailevia malleja

1. [Hybridisaatio ja syrjäyttämismalli](#) (Bräuer 1989)

2. [Assimilaatiomalli](#) (Smith, Simek & Harrill 1989)

3. [Monialuemalli](#) (Franz Weidenreich 1947) vielä 2000-luvun alussa hengissä ollut monialuemalli

Yhden syntykodin malli (Out of Africa)

Anatomisen nykyihmisen piirteitä omaavia fossiileja löydetty jo 250 000 vuotta vanhoista kerroksista Itä- ja Etelä-Afrikasta

N. 100 000 – 70 000 vuotta sitten, anatominen nykyihminen

Näihin aikoihin myös symbolinen ajattelu kehittyi

Yhden syntykodin malli (Out of Africa)

Varhaisimmat merkit nykyihmisestä Afrikan ulkopuolella on löydetty Israelista, ja ajoitetaan n. 110 000 – 90 000 v. sitten

Nämä ihmiset kuitenkin kuolivat alueella sukupuuttoon tai palasivat takaisin

Kohtasivat siellä myös neandertaleja

Yhden syntykodin malli (Out of Africa)

N. 70 000 v. sitten väestöllinen pullonkaula

Toban (Pohjois-Sumatra) tulivuoren räjähdys aiheutti? väestökadon n. 73 000 v sitten

Tämän jälkeen alkoi väestön lisääntyminen, joka johti myös ulos Afrikasta

[Chris Stringer](#) esitteli 2000 rannikkomallin (Coasting out of Africa)

Uusi asutusaalto n. 60 000 v sitten

Australia n. 50 000, Eurooppa n. 40 000, Itä-Aasia n. 30 000, Amerikka alle 20 000

Yhden syntykodin malli (Out of Africa)

Out of Africa -mallin mukaan nykyihminen olisi lähtenyt Afrikasta n. 50 000 vuotta sitten ja asuttanut [40](#)

[000 mennessä](#) Euroopan, Siperian, Kaakkois-Aasian ja Australian. Tämän jälkeen asutettiin Siperian itäosat ja Amerikka.

Nykyisin kannatetaan mm. Afrikan sarven Djiboutin tienoilla tapahtunutta Punaisen meren ylitystä Arabian niemimaalle

Euroopan asuttaminen

[Eurooppa asutettiin](#) ainakin kahdessa vaiheessa

Ensimmäinen asutusvaihe liitetään Aurignacin paikkakunnan mukaan nimetyn teknologian leviämiseen n. 45 000 – 40 000 v. sitten

Toinen asutusvaihe Eurooppaan liitetään Gravetten paikkakunnan mukaan nimetyn teknologian leviämiseen n. 30 000 v. sitten

Aasian ja Australian asuttaminen

Aasia asutettiin [etelän ja pohjoisen kautta](#) eli Afrikasta lähdön jälkeen nykyihminen siirtyi Tiibetin eteläpuolitse Kaakkois-Aasiaan ja tuolloiseen Sundan alueelle, lisäksi Siperiaan asukkaita tuli Kaukasukselta Uusi-Guinea ja [Australia](#) asutettiin n. 50 000-40 000 v. sitten aina Tasmaniaan asti

Tyynen meren saaret, Polynesia, asutettiin vasta 4000 lähtien (Uusi-Seelanti n. 1000 vuotta sitten)

Amerikan asuttaminen

Amerikka on katsottu perinteisesti asutetun Beringin kannaksen kautta

[Milloin?](#)

[Clovis](#) ensimmäinen kulttuuri

Amerikan asuttamisen vaihtoehtoinen malli: [muutto Euroopasta Atlantin yli](#) (Bruce Bradley & Dennis Stanford 2004)

Etelä-Amerikan asuttaminen tapahtui Andeja pitkin ja myöhemmin rannikolle

Monte Verde, Chile n. 12 000 BP, Cerca Grande, Brasilia n. 9000 BP